

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH
PROSPEKTU WRAZ SZAFĄ STANOWIĄCYCH OBUDOWĘ INSTRUMENTU
ORGANOWEGO Z KOŚCIOŁA P.W. MACIERZYŃSTWA N M P I ŚW. MICHAŁA
ARCHANIOLA W BOLESŁAWIU

Październik 2023

A. Grochal
Opr. Aleksandra Grochal

1. IDENTYFIKACJA OBIEKTU

- Rodzaj obiektu; obudowa organów - prospekt organowy, szafa i stół gry wraz z ławą.
- Autor: firma Rieger
- Czas powstania 1907
- Technika i technologia: prospekt drewniany mazerowany i polichromowany, detal rzeźbiarski złożony.
- Lokalizacja: empora chóru muzycznego przy ścianie zachodniej nawy głównej kościoła parafialnego p.w. Macierzyństwa N M P i Św. Michała Archanioła w Bolesławiu
- Adres: ulica Główna 66, Bolesław 32-329, województwo małopolskie

2. OPIS INWENTARYZACYJNY OBIEKTU

Prospekt organowy kościoła p.w. Macierzyństwa N M P i Św. Michała Archanioła

w Bolesławiu stanowi fasadę obudowy instrumentu znajdującego się przy zachodniej ścianie korpusu nawowego, ustawionego na osi empory chóru muzycznego biegnącej przez całą szerokość nawy.

Monumentalny, architektoniczny, jednosekcyjny prospekt organowy w stylu neogotyckim dostosowanym do całego wystroju wnętrza, wzniesiony, na płycinowej podbudowie w formie stojącego prostopadłościanu. Kompozycja eksponująca cynowe piszczalki składa się z trzech, wielobocznie ukształtowanych wież przedzielonych trzyczęściowymi, dwukondygnacyjnymi segmentami. Częściom mieszczącym piszczalki w górnych segmentach, nadano formę zbliżoną do gotyckich biforiów (dwudzielnych okien) w dolnych podziały przywodzą na myśl triforium (okno trójdzielne), wszystkie zwieńczone ostrołukami ze zdobieniami z formie maswerków. Górne partie korpusów piszczalek frontowych przesłonięte są kotarkami o kształtach maswerkowych. Instrument liczy samych piszczalek ze stopu cynowo ołowiuowego, w około 140 sztuk. Część z nich, to piszczalki nieme, pełniące funkcję dekoracyjną.

Część eksponująca piszczałki metalowe jest wkomponowana pomiędzy dwa wąskie profilowane gzymsy z centralną wklęsłą, zdwojone powyżej poziomu podbudowy i pojedynczego w szczycie. Gzymsy te mają kontynuacje po bokach szafy oddzielając je od podbudowy i stanowiąc zwieńczenie pełnych płycinowych boków. Pomiedzy dolnymi gzymsami, w części frontowej zlokalizowano fryz z wpisanych w okręgi trójliści w częściach opasujących podstawę wież i czworoliści w partii płaskich segmentów. Wszystkie elementy frontowej części szafy zwieńczone są powyżej gzymsowania kompozycją pinakli poprzedzielanych ażurowym maswerkowym ornamentem. W części centralnej ornament złożony z motywów rybich pęcherzy jest zablendowany, wszystkie pozostałe maswerki w formie samych okręgów bądź okręgów mieszczących czteroliście bądź trójliście mają pozostawione prześwity.

Pinakle w formie smukłych wieżyczek zakończonych od góry ostrosłupem, którego krawędzie dekorowane są żabkami a każda zwieńczona jest kwiatonem.

Strona północna szafy organowej zawiera sekcję manuału I, strona południowa sekcję manuału II, natomiast sekcja pedału usytuowana jest za sekcjami manuałów. Wewnątrz szafy, organmistrz stwierdził na deskach obudowy pisane ołówkiem inskrypcje odnoszące się do przeprowadzonych prac przy obiekcie.

Stół gry jest zlokalizowany centralnie przed ścianą prospektową, wolnostojący o dwóch klawiaturach ręcznych (manuałach) i jednej nożnej (pedałowej). Dostęp do klawiatur manuałowych zamykany jest żaluzją, wsuwaną w głąb kontuaru.

Obudowa stołu gry wykonana jest z drewna iglastego, mazerowana, obecnie wtórnie przemalowana warstwą naśladowującą mazerunek pierwotny w kolorze identycznym jak dolna część szafy organowej (również powłoka wtórna). Ozdobiona frezowanym cokołem na górnej części. Grający zajmuje pozycję przodem do ołtarza. Stół gry i ławę organisty zamontowano na podeście o podłodze z desek i mazerowanej podstawie

Drewno struktury mazerowane, wklęski profili malowane w kolorze czerwieni i zieleni, część profili, żabki oraz kwiatony pinakli złożone.

3. HISTORIA OBIEKTU

a. Historia parafii i kościoła.

Książę krakowski Bolesław V Wstydlivy (1226-1279) na kilka miesięcy przed śmiercią założył wieś i nadał jej nazwę od swego imienia. Miejscowość do 1490 roku należała do parafii krakowskiej, następnie do parafii olkuskiej, a od 1500 do 1797 roku do parafii sławkowskiej.

1551 Wieś Bolesław nabył na własność Marcjan Chełmski – dworzanin króla Zygmunta Starego, chorąży ziemi krakowskiej. Bolesław pozostaje w rękach Chełmskich przez prawie sto lat.

1627 Marcjan Chełmski Ścibor, herbu Ostoja (1537-1641), wybudował w miejscu zwanym „Kopiec” prywatną kaplicę dworską, będącą początkiem przyszłego kościoła parafialnego.

Z myślą o utworzeniu samodzielnej parafii wystąpili Aleksander i Teresa z Firlejów Konarskich Romiszewscy - dziedzice Bolesławia, Mstowa, Januszowic i innych dóbr. Rozbudowali oni kościółek i wyposażyli, m. in. w dzwon. Podniosły zamiar Romiszewskich po ich śmierci spełnia ich córka Zofia, która wraz z mężem Hilarym Moszyńskim przekazując swoje dobra, przyczyniła się do powstania samodzielnej parafii. W murze starego cmentarza znajduje się tablica erekcyjna starego kościoła z 1627 roku.

1795 Staraniem Romiszewskich, ówczesnych właścicieli Bolesławia powstała parafia Bolesław. Zasadniczymi argumentami za jej utworzeniem były: granica zaboru na Białej Przemszy oraz częste wylewy rzeki utrudniające dojście do kościoła parafialnego w Sławkowie. W 1797 roku komisja biskupia odnotowała, że kościół był przykryty dachówką, wewnątrz znajdowały się trzy ołtarze. Był więc to kościółek jednonawowy z prezbiterium wraz z zakrystią. Wzmianki wcześniejsze opisywały, iż posiadał mury kamienne, był sklepiony, wzmocniony czterema żelaznymi ankrami, a jego posadzka wysadzana była kamieniami. Kościół posiadał kopułę o jednej sygnaturze. Do kościoła prowadziła droga przez cmentarz. Dzisiaj jest tam brama, która stanowi wejście na stary cmentarz od strony nowego kościoła. W kolejnych latach kościół rozbudowano. Sama świątynia była murowana i wzmocniona szkarpami z wyniosłą dzwonnica na przedzie. Kościół w takim stanie przetrwał do około 1906 roku. Ze starego wyposażenia kościoła prawdopodobnie nic nie pozostało. Część sprzętów została przekazana do

kościół w Łosieniu i w Błędowie, jednak uległy zniszczeniu w latach trzydziestych XX wieku.

06-11-1798 roku biskup krakowski wydał akt erekcyjny dla nowej parafii w Bolesławiu. Ustalono, iż będzie ona pod wezwaniem św. Michała Archanioła.

1861 Proboszcz parafii ks. Józef Jeleń sprowadził trzy dzwony z Londynu - „Jozephus”, „Romanus”, „Felix”.

08-12-1890 – powstał komitet budowy nowego kościoła. Budowa nowego kościoła w Bolesławiu odegrała poważną rolę w życiu mieszkańców parafii.

W 1891 roku w celu zatwierdzenia lokalizacji kościoła przyjechał biskup kielecki ks. Tomasz Teofil Kuliński.

23-05-1893 ks. Hipolit Łapinkiewicz ze Sławkowa poświęcił kamień węgielny pod budowę nowego kościoła.

1898 Zakończono budowę kościoła w stanie surowym. Kościół zbudowany w stylu neogotyckim w/g projektu architekta gubernialnego Franciszka Ksawerego Kowalskiego z Kielc pod nadzorem inżyniera Kleberga, przez firmę Ludwika Klimy z Kielc.

1906 Ukończono tynkowanie i wystrój kościoła. Wystrój rzeźbiarski wykonał Paweł Turbas z synem Władysławem i grupą miejscowych cieśli i artystów. Wystrój malarski według projektu Aleksandra Mroczkowskiego wykonał Bronisław Grzywacz. Obrazy ścienne wykonał Władysław Talaga.

26-05-1906 Ogromny wysiłek parafian, którzy nie szczędzili pracy rąk własnych i pieniędzy, został uwieńczony konsekracją kościoła 26 maja. Ustalono, że świątynia będzie pod wezwaniem „Matki Bożej Macierzyńskiej”. Uroczystej konsekracji dokonał ks. Tomasz Teofil Kuliński, biskup kielecki.

1907 Postawiono **organy firmy Braci Rieger opus 1371.**

1957-1975. Najtrudniejszy okres w dwusetnej historii parafii. Wskutek nieporozumień w parafii nastąpił jej rozłam. Powstała parafia Kościoła Polskokatolickiego. Niesnaski i zamieszanie wśród parafian i księży doprowadziły do tego, że po raz pierwszy w dziejach kościoła, 23 czerwca 1957 roku w świątyni nie odprawiono niedzielnej mszy świętej. Od 1 września 1957 roku kościół dostał się pod zarząd parafii Polskokatolickiej. Wierni Kościoła Rzymskokatolickiego przez wiele lat modlili się w kaplicach w Tłukience, Laskach oraz w kaplicy cmentarnej przedłużonej o namioty na nowym cmentarzu. Tu odbywały się wszystkie posługi religijne. W pewnych

okresach modlono się w domach prywatnych w Bolesławiu - Ćmielówce i w Krzykawie.

10-1973 październik – Po długich staraniach wyrokiem sądu kościół został odzyskany. Odnowiono polichromię i odmalowano część wnętrza kościoła.
2001 Z inicjatywy ks. proboszcza Zygmunta Paszewskiego odnowiono ołtarz główny, ambonę, ołtarz Matki Bożej Częstochowskiej i Matki Bożej Nieustającej Pomocy.

2004 Odnowiono ołtarz św. Barbary.

24-04-2005 ks. biskup Adam Śmigielski podczas uroczystej mszy świętej poświęcił nowy ołtarz Miłosierdzia Bożego.

2006 Odnowienie ołtarza Najświętszego Serca Pana Jezusa.

04-06-2006 uroczyste obchody setnej rocznicy konsekracji rzymskokatolickiego kościoła p.w. Macierzyństwa Najświętszej Maryi Panny i św. Michała Archanioła w Bolesławiu.

Organy op. 1371, skonstruowane w 1907 roku w firmie Braci Rieger w tym samym roku zostały poświęcone i włączone do użytku co odnotowano w adnotacjach istniejących w archiwum parafii. Odnośnie konstrukcji i historii organów, jak podaje w swojej dokumentacji organmistrz Mateusz Jabłoński najwięcej informacji zawiera sam instrument poprzez zawarte w nim inskrypcje organmistrzów, dokumentujące przeprowadzane naprawy, remonty, nawarstwienia materiału z różnych lat XX wieku,

Dzięki uprzejmości organologa Piotra Matogi, organmistrz Mateusz Jabłoński miał dostęp do wydania zatytułowanego „Katalog organów firmy Rieger”, który uwzględnia nazwę miejscowości przeznaczenia instrumentu, nr opusu, a także drugi załącznik- „Katalog reklamowy firmy Rieger” obrazujący m.in. rycinę prospektu organów w Bolesławiu, przedstawioną na stronie tytułowej dokumentu: Katalog organów firmy Rieger (zaznaczone opus 1371 z 1907 roku)

Jak podaje w swoim opracowaniu Mateusz Jabłoński „Fenomenem jest to, że pozostały one oryginalne, pomimo przeprowadzanych rekwiracji metalu, także organowego, na potrzeby militarne”

Rieger to austriacka firma organmistrzowska której protoplastą był Franz Rieger. Od 1873 r. był znany jako Rieger & Söhne, a od 1879 r. jako Gebrüder Rieger, po przejęciu zakładu przez jego synów. Franz Rieger odbył praktykę u organmistrza Josepha Seyberta we Wiedniu. Po ukończeniu nauki i pracy jako czeladnik powrócił do domu w 1844 roku jako mistrz budowniczy organów. Ożenił Rosalia Schmidt, z którą miał dziewięcioro dzieci, W 1845 roku został przyjęty do Rejestru Handlu i Przemysłu Austriackiego Monarchia w 1852 roku. Zbudował organy do kościoła Burgberg w tradycji klasycznej i zyskał dużą renomę. Dzięki pracy swoich synów pod jego nazwiskiem został odznaczony w 1879 r. dekretem cesarskim Złotym Krzyżem za Służbę. Zmarł w Jägerndorfie 29 stycznia 1886 r. Otto i Gustav Rieger Dwóch synów Franza Riegera podążyło za ojcem w jego rzemiośle: Otto Rieger (3 marca 1847 – 12 grudnia 1903) i Gustav Rieger (1 sierpnia 1848 – 1905) odbywali u ojca praktyki zawodowe. Następnie spędzili czas jako czeladnicy w Wiedniu, gdzie od 1864 r. kształcili się u Franza Ullmanna, innego budowniczego tych instrumentów w tradycji klasycznej. Spędzili również czas w Bambergu i Würzburgu, gdzie odwiedzili warsztat znanego frankońskiego innowatora Balthasara Schlimbacha . Po powrocie do domu w 1873 r. ojciec przekazał im swój warsztat, pełniąc funkcję doradcą do 1880 r.; nazwa firmy stała się „Franz Rieger & Söhne”, a liczenie opusów zostało wznowione od zera. Ich opus 1 został wystawiony na wiedeńskiej Wystawie Światowej w Wiedniu, na której zdobył złoty medal; te organy znajdują się obecnie w kościele św Piotra i Pawła w Jaktarzu. Jedną z pierwszych zmian w stosunku do pracy ojca było zastąpienie skrzyń przesuwanych skrzyniami mechanicznymi stożkowymi. W pierwszym roku wyprodukowali trzy organy. Ich reputacja szybko rosła: w 1874 zdobyli pierwsze zlecenie w stolicy cesarskiej, Wiedniu, a następnie w 1875 na Węgrzech. Ich pierwsza misja w kraju niehabsburskim miała miejsce w 1876 roku w Norwegii. Na Wystawie Paryskiej w 1878 r. wystawili dwa organy salonowe, z których jeden sprzedany do Londynu był pierwszą transakcją zagraniczną. W 1879 roku kupili nową działkę, aby poradzić sobie z rozwijającą się działalnością, na której zbudowano większe warsztaty i mieszkania dla swoich pracowników. Wraz z tym ruchem zmieniono nazwę na „Gebrüder Rieger”. Opracowali serię dwudziestu pięciu małych organów, z od dwóch do dwudziestu pięciu

głosów i opcjonalnym z więcej niż ośmioma głosami, jako alternatywę dla znacznie tańszej fisharmonii. Organy te były odpowiedzialne za dużą liczbę opusów organów Rieger w tym okresie. Do 1883 roku ich roczna produkcja organów wzrosła do szesnastu. Ich zasięg geograficzny rozszerzył się na Gibraltar w 1889 roku, Istanbul 1893, Jerozolimę 1896 (Patriarcha Jerozolimy uczynił z nich Rycerzy Zakonu Grobu Świętego) i Rzym w 1897, oprócz instrumentów zbudowanych na ziemiach koronnych Habsburgów, w Niemczech i Rosji. Oddział firmy powstał w Budapeszcie w 1890 roku. Bracia zostali mianowani dostawcami organów na cesarski dwór Austro-Węgier przez cesarza austriackiego Franciszka Józefa I w 1896 r., co nadało im prawo do noszenia cesarskiego orła. Rieger został odznaczony herbem Austrii przez Republikę Federalną w 1889 r., a bracia zostali kawalerami zakonu Franciszka Józefa w 1899 r. Firma zatrudniała około 200 pracowników do 1900 r. W tym okresie wprowadzono działania pneumatyczne i elektryczne, ponieważ specyfikacje i udźwiękowanie zostały zdeterminowane tonalnymi i muzycznymi ideałami okresu romantyzmu. Na opus-liscie firmy znajdowały się do końca 1903 r., kiedy to zmarł Otto i nastąpił koniec pewnej epoki, 1072 organy. Po śmierci Otto Riegera firmę przejął jego syn również Otto Rieger¹ (21 maja 1880 - 28 marca 1920) Pod jego nadzorem zbudowano ponad 1000 kolejnych organów. Wprowadził secesyjny styl organowy i przyjął ideały projektowania organów głoszone przez Alberta Schweitzera. Uczestniczył w Komitecie roboczym organowym na III Kongresie Międzynarodowego Towarzystwa Muzycznego w Wiedniu w 1909 r., który opracował dyrektywę w sprawie budowy organów; rezultatem było zdecydowane zalecenie odejścia od późnoromantycznych organów orkiestrowych na rzecz stosowania skrzyń suwakowych i mechaniki typowej dla klasycznych tradycji budowy organów, znanych z wielu zachowanych instrumentów barokowych.

Po I wojnie światowej fabryka Reiger, która dotychczas była na terenie Austrii, znalazła się w nowym państwie czeskim. Otto Rieger zmarł, zostawiając żonę i dwie córki. Bez odpowiedniego spadkobiercy firma walczyła o przetrwanie. Kolega szkolny Otto, Josef von Glatter-Götz (17 listopada 1880 – 23 lutego 1948) został zatrudniony jeszcze przez Otto jako kierownik zakładu w 1918 roku. Był inżynierem i byłym oficerem Cesarskiego

Sztabu Generalnego; ukończył praktykę i przejął prowadzenie firmy siedem tygodni po śmierci przyjaciela. Kupił firmę w 1924 roku, a w następnym roku 100 pracowników firmy mogło wznowić budowę organów w pełnym wymiarze godzin. W latach 20. XX wieku w fabryce było zatrudnionych 8 urzędników i 160 robotników. Charakteryzowała się ona solidnością wykonanych projektów, użyciem najlepszych materiałów i krótkim czasem wykonania instrumentów (do 9 miesięcy). Zajmowała 4 hale montażowe, gdzie klient mógł przetestować wstępnie zmontowane organy. W ofercie znajdowało się 75 typów dyspozycji organów od dwu- do stugłosowych.

Nowy oddział firmy został założony w Mocker w Niemczech w 1926 roku. Josef von Glatter-Götz zapoczątkował nową tradycję rodzinną ze swoimi synami Egonem (24 czerwca 1911 – 8 września 1940) i Josefem (15 grudnia 1914 – 1 maja 1989). Obyli praktyki u ojca i studiowali na uczelniach technicznych we Wrocławiu i Berlinie; zostali współnikami w 1936 roku.

Odbudowana firma znów okazała się sukcesem; w roku 1938/1939 fabryka Jägerndorf odpowiadała za 66% całego eksportu organów z Rzeszy Niemieckiej. Egon von Glatter-Götz interesował się tonalnym i artystycznym projektowaniem organów, podczas gdy jego brat Josef von Glatter-Götz koncentrował się na technicznych aspektach budowy organów. W tym czasie powstały zarówno organy romantyczne, jak i klasyczne. Zamówienia pochodziły z całego świata, w tym w krajów bałtyckich, Finlandii, Skandynawii z Ameryki Południowej, Afryki Południowej, Chin i Jerozolimy. Ponowny sukces zakończył się wraz z początkiem II wojny światowej. Egon zginął w pierwszej kampanii polskiej, 8 września 1940 r. Produkcja organów została zakazana dekretem z lat 1943-1945, a fabryka otrzymała rozkaz budowy skrzyń z amunicją, aby wspomóc wysiłek wojenny.

Po zakończeniu wojny w 1945 roku firma została przejęta jako własność niemiecka przez rząd czeski na mocy dekretów Beneša, prezydenta Edvarda Beneša. Właściciele i pracownicy Rieger zostali wysiedleni do Niemiec, pozbawiając ich warsztatu i majątku, które połączono z warsztatem Josefa Klossa i znacjonalizowano w 1948 r i przemianowano na Rieger-Kloss. Firma organmistrzowska pod tą nazwą działa obecnie w Republice Czeskiej jako własność prywatna. Działająca od dawna firma organmistrzowska z Vorarlbergu, należąca do Antona Behmanna, próbowała przed wojną

nawiązać współpracę z firmą Rieger, Wraz z ponowieniem oferty, ojciec i syn Josefa von Glatter-Götz wraz z niektórymi pracownikami i ich rodzinami z firmy Rieger założyli w 1946 roku nowy warsztat w Schwarzach, Vorarlberg pod nazwą "Rieger Orgelbau". Wynajęli warsztat Behmanna, i mieszkali w obozie w barakach służby wojennej na starej strzelnicy. W trudnych latach powojennych zlecano im niektóre prace restauracyjne organów, ale w trudnych warunkach wykonywali także krosna ręczne i stolarkę okienną, a żeby zarobić na życie, prowadzili publiczną saunę; Josef Glatter-Götz Jr. pracował jako masażysta. Sytuacja uległa zmianie w 1950 roku, gdy byli w stanie pokazywać i sprzedawać mały pozytyw na Wystawie Światowej w Chicago. Podobnie jak jego poprzednicy bracia Rieger, Josef Glatter-Götz Jr. opracował nową serię małych organów. Były to techniczne arcydzieła, a ich popularność doprowadziła do odnowienia reputacji i dobrobytu firmy. Josef Jr. przejął pełną kontrolę nad firmą po śmierci ojca w 1948 roku. Napłynęły kolejne zamówienia z Niemiec, Stanów Zjednoczonych i Austrii i wkrótce warsztaty stały się za małe. Nowy warsztat o powierzchni 2000 metrów kwadratowych i wysokości czternastu metrów został otwarty w 1972 roku, aby sprostać rozszerzeniu działalności. Trzej synowie Josefa Glatter-Götz Jr. Caspar (ur. 1 marca 1945), Raimund (ur. 1 stycznia 1948) i Christoph (ur. 9 grudnia 1951) podążyli za nim do rodzinnej firmy. Fabryka istnieje do dziś, mając na swoim koncie wybudowanie ok. 3 700 instrumentów. Jej świetność nie pozostała jednak bez uszczerbku po upaństwowieniu, będącym następstwem ustalenia nowego porządku politycznego w 1945 r.

B. ŹRÓDŁA I BIBLIOGRAFIA:

Wykorzystano materiały zawarte na stronie firmy Rieger-Kloss, jak również w artykułach: Wandy Falk i Juliana Gembalskiego (Zeszyty Naukowe A.M. - Katowice)

1989 KUTRZEBIANKA, Kazimiera: Powiat olkuski I oprac. Kazimiera Kutrzebianka. - Warszawa: Państwowy Instytut Sztuki. Dział Inwentaryzacji Zabytków, 1953. - [4], 41, [5] s., [38] s. tabl. : il. ; 17 cm. - (Katalog zabytków sztuki w Polsce. Województwo krakowski· red. Jerzego Szablowskiego; z. 12)

WIŚNIEWSKI Jan. opis kościołów, miast, zabytków i pamiątek w Olkuskiem/.
Jan Wiśniewski. - Kielce: Jedność", [2000].

T. CHRZANOWSKI, M. KORNECKI Sztuka Ziemi Krakowskiej, wyd.
Literackie Kraków 1982.

MATEUSZ JABŁOŃSKI, dokumentacja do restauracji, renowacji i
rekonstrukcji organów Reiger- opus 1371, w kościele p.w. Macierzyństwa
NMP i św. Michała Archanioła

w Bolesławiu, Krasne Potockie- Bolesław, Grudzień 2022

<https://web.archive.org/web/20050302150115/http://www.organy.ntrnet.pl/rieger.html>

<https://www.rieger-orgelbau.com/>

https://pl.abcdef.wiki/wiki/Rieger_Orgelbau

Marcin Zgliński Nowożytny prospekt organowy i jego twórcy. Instytut Sztuki
PAN, Warszawa 2012.

4. BUDOWA TECHNOLOGICZNA OBIEKTÓW

Materiał i technika

Struktura wykonana z drewna iglastego, snycerka rzeźbiona w miękkim drewnie, zaprawa klejowo-kredowa, mazerowane. Elementy snycerki złożone złotem płatkowym na poler i mat.

5. WARUNKI PRZECHOWYWANIA OBIEKTU PRZED KONSERWACJĄ

Obiekt eksponowany we wnętrzu użytkowanego kościoła, drewniane schody prowadzące na emporę chóru muzycznego zaatakowane przez liczne drewnojady.

6. STAN ZACHOWANIA

Powierzchnia prospektu i szafy organowej zanieczyszczona warstwami brudu i kurzu. Oryginalne mazerunki przemalowywane lakierem na bazie szelaku kładzionym miejscami nie starannie w widocznych zaciekami, lakiery poprzecierane, miejscami wraz z warstwą mazerunku. Dolna część, płycinowa podbudowa

szafy organowej oraz zewnętrzna obudowa stołu gry oraz ławy zyskały z czasem wtórnie wykonany mazerunek. Mazerunek ten różni się zarówno uproszczoną formą jak i tonacją kolorystyczną od oryginalnego.

Na zewnętrznej i wewnętrznej stronie szafy, widoczne są liczne ślady po drewnojadach.

Drewno wszystkich elementów szafy uległo częściowej degradacji pod wpływem żerowania owadzich szkodników drewna.

W wielu miejscach na kolumnkach i wieżyczkach warstwa lakieru i mazerunków uległa przetarciu, przetarciu widoczne w wielu miejscach na złoceniach.

Wydaje się konieczne podjęcie niezbędnych kroków w celu zabezpieczenia obiektu przed zniszczeniem. Zauważono, że na drewnianych schodach klatki schodowej prowadzącej na emporę chóru występują bardzo liczne otwory po drewnojadach których truchła występujące w dużej ilości zauważono na stopniach i podestach. Drewno odwrocia bardzo silnie zabrudzone. Panele (płyciny) tylnej części szafy organowej są zdemontowane i wymagają ponownego osadzenia, uwagę zwracają zacieki spowodowane punktowym zalaniem lub mocnym zawilgoceniem instrumentu w okolicach wiatrownicy pedału.

Na wewnętrznej stronie jednego z paneli szafy widnieje napis Olkusz jest to prawdopodobnie nazwa stacji kolejowej, gdzie trafiły poszczególne części organów z fabryki.

Obudowa stołu o powierzchni zabrudzonej, mocno wytarte drewniane elementy, obicia i drobne ubytki. Powierzchnia stołu gry wtórnie przemalowana identycznie jak dolna część szafy organowej (powłoka wtórna). Miejscami skręcana wtórnie wkrętami z nacięciem krzyżowym.

Uszkodzenia drewna. Zabrudzony i częściowo uszkodzony jest oryginalny pulpit do nut.

VII. PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

A. WNIOSKI I ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE

Głównym założeniem prac konserwatorskich prowadzonych przy konstrukcji, elementach rzeźbiarskich i polichromii prospektu organowego wraz z szafą i stołem gry będzie przywrócenie należytych parametrów technicznych drewna i walorów estetycznych.

Zakłada się zatem wykonanie pełnej konserwacji technicznej i estetycznej całej szafy, prospektu i stołu gry. Konserwacja techniczna obejmować będzie zabiegi związane z wzmocnieniem rozluźnionych łączeń stolarskich. Struktura drewna zostanie wzmocniona poprzez impregnację połączoną z dezynsekcją.

struktura - demontaż, impregnacja strukturalna połączona z dezynsekcją. Po uzupełnieniu ubytków drewna i zaprawy zakłada się uzupełnienie ubytków koloru przez punktowanie scalające.

snycerka - demontaż elementów snycerki, usunięcie wadliwych estetycznie nawarstwień do warstwy złocień, impregnacja, uzupełnienie ubytków formy rzeźbiarskiej i złocień.

Wyeksponowana polichromia zostanie odczyszczona, usunięte zostaną wtórne nawarstwienia lakierów oraz zostaną uzupełnione ubytki warstw technologicznych. Odnośnie do elementów snycerki zakłada się odczyszczenie polichromii, usunięcie wtórnych nawarstwień lakierów odczyszczenie powierzchni złota, dezynfekcję drewna, w razie stwierdzenia degradacji drewna należy wykonać impregnację celem wzmocnienia strukturalnego, ubytki złocień na snycerce prospektu uzupełnić złotem płatkowym w technice pulmentowej z regeneracją złota pozostawionego. Proponuje się zastosować do impregnacji tworzywo Plexigum PQ 611 w 20% roztworze rozpuszczalnika Shellsol T.

Po wzmocnieniu struktury drewna, zakłada się wykonać zabiegi stabilizujące i uzupełniające formę rzeźbiarską. Uzupełnienie ubytków powierzchniowych drewna, zakłada się wykonać w dwóch etapach. W I etapie zakłada się wgłębne i rozległe ubytki uzupełnić kitem na bazie żywicy Paraloid B 72 z pyłem drzewnym i dodatkiem mikrobalonów fenolowych, których obecność wspomogę penetrację kitu w głąb chodników. Odwracalność takiego uzupełnienia umożliwi, w razie konieczności, usunięcie obecnie wykonanych

uzupełnień. W II etapie zakłada się wykonanie uzupełnień powierzchniowych kitem o parametrach zbliżonych do drewna, zarówno pod względem technicznym jak i estetycznym, zastosowana zostanie masa drewnopodobna, modyfikowana pigmentami Axon S.C. 258,

W ramach konserwacji estetycznej głównym założeniem jest uzupełnienie ubytków warstwy malarskiej prospektu i szafy w oparciu o zachowane warstwy pierwotne. Zakłada się, że do rekonstrukcji polichromii, złocień i srebrzeń zastosowane zostaną techniki i technologia oryginału.

B. PROPONOWANE POSTĘPOWANIE KONSERWATORSKIE

Program prac badawczych dotyczących technologii obiektu:

- badania stratygraficzne poprzez pobranie, wykonanie, interpretację zglądów bocznych
- wykonanie badań chemicznych w celu identyfikacji pigmentów spoiw
- badania dendrologiczne celem określenia rodzajów drewna.
- opracowanie stratygrafii
- wykonanie dokumentacji fotograficznej stanu zachowania

Demontaż obiektu:

- inwentaryzacja demontowanych elementów snycerki
- odjęcie elementów snycerskich,

Zabiegi konserwatorskie:

PROSPEKT ORGANOWY

Struktura

- Odkurzenie powierzchni z luźnych zanieczyszczeń
- Dokumentacja fotograficzna i opisowa wraz z inwentaryzacją obiektu przed demontażem.
- Demontaż elementów snycerskich
- Uzupełniająco badania kolorystyki (i technologii).
- Demontaż obiektu poprzedzony inwentaryzacją fotograficzną, opisową i rysunkową.
- Wykonanie wzmocnień konstrukcji z wymianą elementów drewnianych które utraciły właściwości techniczne.

- Usunięcie przemalowań chemicznie do warstwy pierwotnych mazerunków przy użyciu kompozycji rozpuszczalników dobranych w drodze prób.
- Dezynsekcja ewentualnych owadzych szkodników przez powleczenie powierzchni drewna środkiem Xirein.
- Przeprowadzenie impregnacji strukturalnej przy użyciu roztworu żywicy Plexigum PQ 611 w 20% roztworze rozpuszczalnika Shellsol T.
- Wykonanie wzmocnień stolarskich, uzupełnienie szczelin i ubytków wstawkami z drewna sezonowanego zgodnego gatunku z oryginałem.
- Uzupełnienie drobnych ubytków drewna z zastosowaniem dwuskładnikowej żywicy Axon S.C. 258 , podbarwianej w masie do koloru uzupełnianego drewna oraz gotowych mas do drewna np. firmy LIBERON ewentualnie sporządzonego na bazie żywicy plexigum wypełniaczem z pyłu drzewnego barwionego w masie.
- Uzupełnienie ubytków zaprawy z zastosowaniem zaprawy klejowo-kredowej sporządzonej z 10% kleju skórniego z dodatkiem zmydlonego wosku i żółci wołowej.
- Uzupełnienie ubytków pulmentu w partii profilowań
- Uzupełnienie złocień przy użyciu złota płatkowego i proszkowego (w zawieszynie alkoholu z kleikiem glutynowym) Polerowanie uzupełnień i oryginału.
- uzupełnienie malatury struktury szafy i prospektu poprzedzone zaizolowaniem uzupełnień zaprawy roztworem szelaku w alkoholu.
- Położenie werniksu pośredniego.
- Uzupełnienie malatury farbami olejno - żywicznymi metodą scalającą naśladowczą odsączonymi z nadmiaru spoiwa
- Położenie warstwy werniksu kocowego w postaci pasty woskowej.

snycerka

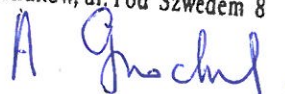
- Odkurzenie powierzchni z luźnych zanieczyszczeń
- Dokumentacja fotograficzna i opisowa wraz z inwentaryzacją przed demontażem
- Demontaż, inwentaryzacja elementów snycerki i przewiezienie do odpowiednio wyposażonej i zabezpieczonej pracowni.
- Dezynsekcja owadzych szkodników przez zastosowanie preparatu Xirein -1 lub

Pemethrin 25/75

- Wykonanie zabiegu impregnacji przy zastosowaniu żywicy Plexigum PQ 611 w 20% roztworze rozpuszczalnika Shellsol T.
- Usunięcie szlagmetalów i przemalowań złotem przy zastosowaniu środków chemicznych dobranych na podstawie prób.
- Oczyszczenie powierzchni złoconych i polichromowanych mieszaniną rozpuszczalników organicznych (etanol, aceton, Dioxan, mydło jonowe, terpentyna) i gumką chlebową
  - Sklejenie pęknięć drewna klejem glutynowym oraz wzmocnienie kołkami drewnianymi.
  - Rekonstrukcja ubytków formy rzeźbiarskiej w sezonowanym drewnie lipowym.
  - Uzupelnienie drobnych ubytków drewna z zastosowaniem dwuskładnikowej żywicy Axon S.C. 258 , podbarwianej w masie do koloru uzupełnianego drewna oraz gotowych mas do drewna np. firmy LIBERON ewentualnie sporządzonego na bazie żywicy plexigum z wypełniaczem z pyłu drzewnego barwionego w masie.
  - Uzupelnienie ubytków zaprawy z zastosowaniem zaprawy klejowo-kredowej sporządzonej z 10% kleju skórniego z dodatkiem zmydlonego wosku i żółci wołowej.
  - Uzupelnienie ubytków pulmentu
  - Uzupelnienie złocień przy użyciu złota płatkowego i proszkowego (w zawiesinie alkoholu z kleikiem glutynowym) Polerowanie uzupełnień i oryginału.
- Montaż elementów

Opracowała:
mgr Aleksandra Grochal

Konserwator Dzieł Sztuki
Dyplom ASP w Krakowie nr 3057
mgr Aleksandra Grochal
30-244 Kraków, ul. Pod Szwedem 8

Fot. 1. Bolestaw, Kościół parafialny p.w. Macierzyństwa N M P i Św. Michała Archanioła
Prospekt organowy widziany z poziomu nawy.

Fot. 2. Bolestaw, Kościół parafialny p.w. Macierzyństwa N M P i Św. Michała Archanioła
Fragment szczytowej partii prospektu organowego.

Fot. 3. Bolesław, Kościół parafialny p.w. Macierzyństwa N M P i Św. Michała Archanioła. Fragment dolnego segmentu w części południowej, usytuowanego pomiędzy wieżami. Widoczne przetarcia mazerunku na skrajnych kolumnkach.

Fot. 4. Bolesław, Kościół parafialny p.w. Macierzyństwa N M P i Św. Michała Archanioła. Fragment dolnej części wież i segmentu je rozdzielającego powyżej maswerkowego fryzu po stronie południowej. Widoczne zbrudzenia na powierzchni struktury oraz ubytki lakieru.

Fot. 5. Bolestaw, Kościół parafialny p.w. Macierzyństwa NMP i Św. Michała Archanioła. Wieloboczna wieża mieszcząca piszczałki w narożniku południowym oraz fragment płycinowego boku szafy. Widoczne zbrudzenia na powierzchni struktury oraz przetarcia lakieru .

Fot. 6. Boleśław, Kościół parafialny p.w. Macierzyństwa N M P i Św. Michała Archanioła. Fragment narożnika południowego prospektu organowego.

Fot. 7. Bolesław, Kościół parafialny p.w. Macierzyństwa NMP i Św. Michała Archanioła. Fragment prospektu organowego, strona południowa. Segment rozdzielający wieże.

Fot. 8, 9. Bolesław, Kościół parafialny p.w. Macierzyństwa N M P i Św. Michała Archanioła. Fragmenty prospektu organowego przedstawiające odcinki, fryzu maswerkowego u podstawy piszczałek. Widoczne zabrudzenia powierzchni, wtórne powłoki poźółkłego lakieru oraz liczne otwory wylotowe owadziich szkodników drewna.

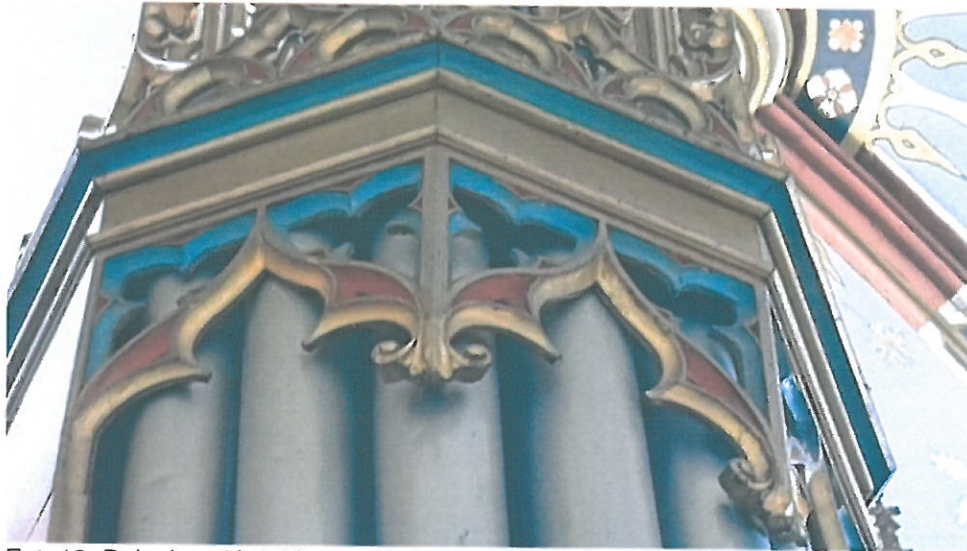

Fot. 10, 11. Bolesław, Kościół parafialny p.w. Macierzyństwa NMP i Św. Michała Archanioła. Fragmenty prospektu organowego przedstawiające odcinki, fryzu maswerkowego u podstawy piszczalek. Widoczne zabrudzenia powierzchni, liczne otwory wylotowe owadów szkodników drewna oraz przetarte zniszczone warstwy złoceń na wklęsłach czworoliści.

Fot. 12. Bolestaw, Kościół parafialny p.w. Macierzyństwa N M P i Św. Michała Archanioła. Fragment narożnika zwieńczenia wieży południowego prospektu organowego.

Fot. 13. Bolestaw, Kościół parafialny p.w. Macierzyństwa N M P i Św. Michała Archanioła. Fragment narożnika zwieńczenia wieży południowego prospektu organowego. Widoczne zabrudzenia i przetarcia powierzchni złoceń dekoracji maswerkowej.

Fot. 14. Bolestaw, Kościół parafialny p.w. Macierzyństwa N M P i Św. Michała Archanioła. Fragment prospektu organowego ze wspornikiem wieży centralnej. Widoczne zabrudzenia powierzchni, wtórne powłoki pożółkłego lakieru, liczne otwory wylotowe owadzi szkodników drewna oraz wtórny mazerunek w dolnej partii szafy na płytynowej podbudowie.

Fot. 15. Bolesław, Kościół parafialny p.w. Macierzyństwa N M P i Św. Michała Archanioła. Fragment narożnika północnego z wieżą. Widoczne zabrudzenia powierzchni, wtórne powłoki pociemniałego lakieru .

Fot. 16. Bolesław, Kościół parafialny p.w. Macierzyństwa N M P i Św. Michała Archanioła. Fragment narożnika północnego z podbudową pływicową szafy organowej. Widoczne zabrudzenia powierzchni, wtórne powłoki połóżtkiego lakieru oraz wtórny mazerunek w dolnej partii szafy na pływicowej podbudowie.

Fot. 17. Bolesław, Kościół parafialny p.w. Macierzyństwa N M P i Św. Michała Archanioła. Fragment prospektu organowego, kolumniki przy segmencie pomiędzy wieżami. Widoczne mocne zabrudzenia powierzchni, wtórne powłoki pociemniałego, niestarannie położonego lakieru na bazie szelaku miejscami poprzecierane.

Fot. 18. Bolesław, Kościół parafialny p.w. Macierzyństwa N M P i Św. Michała Archanioła. Bok płycinowy szafy organowej z fragmentem przemalowanej wtórnie płycinowej podbudowy. Widoczne mocne zabrudzenia powierzchni, wtórne powłoki pociemniałego, lakieru na bazie szelaku miejscami poprzecierane.

Fot. 19. Bolesław, Kościół parafialny p.w. Macierzyństwa N M P i Św. Michała Archanioła. Bok przemalowanej wtórnie płycinowej podbudowy z fragmentem górnym płycinowej szafy organowej. Widoczne mocne zabrudzenia powierzchni, wtórne powłoki pociemniałego, lakieru na bazie szelaku miejscami poprzecierane.

Fot. 20. Bolestaw, Kościół parafialny p.w. Macierzyństwa N M P i Św. Michała Archanioła. Bok przemalowanej wtórnie płycinowej podbudowy. Widoczna dyslokacja płyciny.

Fot. 21. Bolestaw, Kościół parafialny p.w. Macierzyństwa N M p i Św. Michała Archanioła. Ława organisty przez stołem gry w tle przemalowana podbudowa prospektu organowego.

Fot. 22/23. Bolesław, Kościół parafialny p.w. Macierzyństwa N M p i Św. Michała Archanioła.
Fragmenty stołu gry. Widoczne zabrudzenia powierzchni obudowy i zadrapania warstwy mazerunku.

Katalog reklamowy firmy Rieger, uwzględniający prospekt organowy z Bolesławia.

Il.24,25 Ilustracje katalogu reklamowego firmy Rieger, uwzględniającego prospekt organowy z Bolesławia (ze zbiorów organologa Piotra Matogi, zamieszczone w opracowaniu organmistrza Mateusza Jabłońskiego, Dokumentacja do restauracji, renowacji i rekonstrukcji organów Reiger- opus 1371, w kościele p.w. Macierzyństwa NMP i św. Michała Archanioła w Bolesławiu, Krasne Potockie- Bolesław, Grudzień 2022)

Oddział rzeźbiarzy.

Pozłotnicy i snycerze.

Il. 25/26. Fotografie wnętrza pracowni rzeźbiarskiej oraz pozłotniczo snycerskiej w fabryce organów Gebrüder Rieger z polskojęzycznej edycji katalogu ok. 1913 zamieszczone w książce autorstwa Marcina Zglińskiego pt. Nowożytny prospekt organowy i jego twórcy - str. 436